

УДК 330.35

Б.І. ХОЛОД, доктор економічних наук, професор, ректор Дніпропетровського університету економіки та права, академік Академії економічних наук України

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПОГЛЯД ЩОДО ФАКТОРІВ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Статтю присвячено проблематиці економічного зростання підприємств та галузей. Розглянуто головні проблеми економічного зростання та можливі шляхи їх вирішення.

Статья посвящена проблеме экономического роста предприятий и отраслей. Рассмотрены основные проблемы экономического роста и возможные пути их решения.

The article is dedicated to the issues of the development of economic sectors and enterprises. It studies the major problems of economic development and possible ways of their solution.

економічне зростання, інвестиційний потенціал, капітал, стратегія виробництва

В умовах трансформації економічної системи держави на основі її конкурентоспроможності основним завданням промислових підприємств стає вирішення проблеми отримання прибутку, достатнього для власного відновлення. А основною умовою отримання прибутку є зменшення витрат на основі інноваційно-інвестиційної діяльності. Більшість факторів, які зараз гальмують розвиток промислового комплексу, як основи економічної системи держави, прямо чи опосередковано пов’язані з фінансово-кредитною політикою. Але фінансово-кредитна політика держави в умовах кризової ситуації спрямована, в основному, не на формування державного капіталу, а на наповнення державного бюджету, забезпечення бюджетної сфери, на підтримку непрацездатного населення та забезпечення мінімальних умов життєдіяльності людей.

У такій ситуації держава не має можливості виділяти належні обсяги фінансування для підтримки підприємницьких структур, перекладаючи вирішення цих питань на недержавні інституції, включно з недержавними фондами підтримки підприємництва, комерційними банками, кредитними спілками, іноземними інвестиціями та іншими структурами, не забезпечуючи при цьому належних гарантій того, що інвестори зможуть повернути свої капітали в разі банкрутства підприємницьких структур або змін у чин-

ному законодавстві не на користь інвесторів. У результаті недержавні інвестори не зацікавлені в тому, щоб вкладати капітал в розвиток вітчизняної промисловості. Натомість більшість вітчизняних підприємців, отримавши прибутки від виробничо-господарської діяльності в Україні, намагаються зберігати їх в зарубіжних банках, не довіряючи вітчизняним. Не довіряє вітчизняним банкам свої заощадження і більшість населення України. За різними розрахунками фахівців, заощадження населення в обсязі 10–15 млрд грн обертаються поза банківською системою, в тіньовому секторі економіки. Високий рівень тіньової економічної діяльності у сфері підприємництва сприяє розвитку ненцивілізованих форм господарювання і відносин між суб’ектами економіки і негативно впливає на розвиток офіційно функціонуючих структур і суспільства в цілому.

Дослідження макроекономічної ситуації в Україні і її впливу на розвиток підприємництва показали, що в країні є значні обсяги фінансових ресурсів, які не беруть участь в розбудові національної економіки, в тому числі підприємництва. Основною причиною цього є відсутність адекватних реальній ситуації механізмів захисту інтересів інвесторів з боку держави. Саме цю причину можна вважати головною в тому, що в Україну не надходять значні інвестиції із зарубіжних країн.

Отже, розв'язання проблеми потребує розробки нової політики держави, спрямованої на створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні.

Звичайно, похідними цих змін має стати ціла черга проблемних питань, усунення яких дозволило б створити умови досить ефективного зростання соціально-орієнтованої української економіки. Одним із найважливіших, на наш погляд, факторів є формування та розкриття власного потенціалу кожним підприємством.

А найсуттєвішою є залежність інвестиційного потенціалу підприємства від існуючої податкової системи та системи державного регулювання економіки.

Звичайно, на інвестиційну діяльність підприємства суттєво впливають зовнішні фактори, що виникають від економічних реформ в цілому в країні, від впровадження заходів державного регулювання, таких як акціонування підприємств і приватизація їхнього майна, цінова, амортизаційна і податкова політика тощо. Але статистичне вивчення дії цих факторів в перехідний період практично неможливе, по-перше, тому, що вони досі ще нестабільні, а по-друге, внаслідок складності урахування їх дії саме на інвестиційну діяльність підприємств.

У промисловому секторі динаміка капітальних вкладень значною мірою залежить від бюджетного фінансування держави, але держава ось уже понад 16 років відмовляється від ролі серйозного інвестора. Частка бюджетних коштів у загальних напрямках фінансування з року в рік зменшується.

У цілому тенденція швидкого згасання інвестиційної активності, особливо промислових підприємств, у галузях матеріального виробництва, що взяла свій темп на початку 90-х років, не зазнала якихось суттєвих змін. І в цьому не допомагає ні фінансова підтримка держави – надзвичайно слабка, – ні звільнення від податків прибутку, що спрямовуються на інвестиції, ні приватизація державного майна, ні регулярна переоцінка основних фондів та індексація амортизації.

Сумніву щодо того, чи потребує Україна загалом виробничих інвестицій у великих обсягах, немає, якщо враховувати необхідність підвищення конкурентос-

проможності вітчизняних товарів і потенціалу вітчизняних товаровиробників в умовах підвищеної зовнішньої конкуренції, невідкладність освоєння високоякісної продукції, перепрофілювання більшості громадських і особливо оборонних потужностей.

Не слід нехтувати і тим фактом, що надзвичайно велику потребу в оновленні капітальних вкладень створює відтік робочої сили з матеріального виробництва, який можливо компенсувати лише за допомогою впровадження високопродуктивних технічних засобів механізації, автоматизації та роботизації глибоко комп'ютеризованих виробничих систем. Не менш гостро постають проблеми економії палива і енергії, сировини і матеріалів, вирішення яких без спеціальних капіталовкладень і спеціальних витрат практично неможливе.

Сьогодні без інвестицій у високі технології, в нові потужності у держави немає майбутнього. Без оновлення матеріальної і технологічної бази держави не буде ні повноцінних ринкових відносин, ні перемог у конкурентній боротьбі з іноземними компаніями.

То де ж вихід? Ситуація, що склалася в Україні, відображає не тільки об'єктивне зниження сукупного інвестиційного потенціалу всіх інвесторів: приватних, колективних і державних. За згортанням капітального будівництва, наприклад, приховується збільшений останнім часом перевлив капіталу з матеріального виробництва в нематеріальне, де період окупності значно менший, а в самому нематеріальному виробництві – у сферу ще більш ефективних торговельних і фінансових послуг, що, у свою чергу, сприяє подальшому масовому відтоку капіталу за кордон.

Відтік капіталу з галузей промисловості відбувається значною мірою внаслідок перекачування його в приватну і колективну власність, авансування держави у створення нових і вдосконалення діючих основних виробничих фондів, що дає можливість беззвітного переливання капіталу без цільового призначення.

Відхід держави від інвестиційної діяльності керівники державних інститутів управління пояснюють тим, що прибутки

держави в умовах економічного падіння постійно скорочуються. Але ж відтік капіталу з матеріального виробництва відбувається саме внаслідок неправильних дій центральної адміністрації і нерозуміння природи цих процесів.

Слід також враховувати, що держава, вкладаючи свої кошти у розвиток виробництва чи нове будівництво, не отримує при цьому безумовного права на розпорядження доходами від цих інвестицій і, звичайно, не гарантує їх наступного використання як капітальних вкладень. І як наслідок, через переінвестування доходів державні інвестиції потребують додаткової емісії, що насправді залишає їх потужним інфляційним фактором. На нашу думку, тільки в промисловості відтік капіталу внаслідок безконтрольного розпорядження валовими доходами і кредитними ресурсами, а також посилення ролі фінансово-посередницьких структур, чия частка в ціні промислової продукції зросла в десятки разів, складає сотні мільйонів гривень.

Перенесення центру ваги в державних інвестиціях з безповоротного бюджетного фінансування на кредитування на конкурентній, зворотній і платній основі тільки деякою мірою може збільшити доходи держави, але при цьому не зобов'язує інвесторів нарощувати капітал в конкретній сфері діяльності, не зупинить процес деіндустриалізації держави. Ось чому керівники підприємств усіх форм власності зацікавлені в отриманні прямих і кредитних інвестиційних коштів від держави, щоб потім на свій розсуд розпоряджатися ними, у тому числі спрямовувати їх на підтримку виробництва, але здебільшого використовувати їх як джерело особистого збагачення. Вони готові «вибивати» такі кошти будь-якими шляхами, будь-якою ціною, але при цьому не мають бажання інвестувати власний капітал, особливо кошти, які осіли в закордонних банках, віддаючи перевагу таким діям за рахунок державного бюджету.

Звичайно, держава, внаслідок високих податків, а також високих відсотків за кредити, вилучає капітал з виробництва. Але навіть і без цього промисловість втрачає частину коштів завдяки існуючій

системі розпорядження доходами та існуючим можливостям їх приховування. Звідси, навіть зниження податкового тиску не зможе привести до розширення самофінансування виробництва, так само, як і інші державні заходи щодо збільшення доходів підприємств, у тому числі за рахунок прискореної амортизації, її індексації, пільгових кредитів тощо.

Якщо це так, то, можливо, вийти з глухого кута допоможуть іноземні інвестори? На жаль, до зазначених процесів зарубіжні інвестори залишаються байдужими, що, звичайно, не стимулює широкого припливу в нашу економіку іноземного капіталу, який не бажає піддаватися ризику розграбування, як це має місце з українським державним капіталом. Хто буде здійснювати серйозні інвестиції в економіку, яка явно потерпає від занепаду, а все, що отримується у вигляді доходів, значною мірою інвестується за кордон через вітчизняні закордонні банки та здійснення зовнішньоторговельних операцій.

Тож, в цій ситуації всі наміри за допомогою правового забезпечення чи системи всіляких податкових та інших пільг стимулювати іноземні інвестиції приречені на невдачу. Це, по-перше. А по-друге, держава має наміри забезпечити повернення і високу рентабельність іноземного капіталу, але інвестори з-за кордону, особливо великі корпорації, фірми, банки, поки що не мають наміру нарощувати експорт капіталу в Україну та створювати у нас нові виробничі потужності. За таких обставин наша промисловість не має змоги отримувати конкурентоспроможні технології, за наявності яких і вітчизняні власники капіталу могли б інвестувати його у власне виробництво. Звичайно, не слід піддаватися відчаю, прийде час, коли, закамуфльовані під іноземні, в державу повернуться кошти «наших» громадян хоч би для включення їх до процесів приватизації дешевої державної власності.

Третією складовою інвестиційного потенціалу мають бути кошти на відтворення основного капіталу. Треба відзначити, що вони розходяться таким же чином, як і призначені на накопичення основного капіталу. Підприємства України майже зовсім не використовують на капі-

тальне будівництво нараховану амортизацію, навіть не звертаючи увагу на те, що розмір її порівняно збільшився у зв'язку з переоцінкою основних фондів та індексацією при списанні. За нашими розрахунками, вже сьогодні таке неінфляційне джерело може покрити значну частину витрат на технічне переозброєння і реконструкцію. Але ж цього не відбувається. Підприємства знову і знову, за старими звичаями, намагаються залучити державні ресурси і не тільки до розширеного, але і до простого відтворення основного капіталу, вилучаючи при цьому амортизаційні відрахування з цього процесу.

То що ж, простежується один вихід – введення механізму фіiscalного відстеження використання реноваційних коштів? Можливо, це так. Можливо, у випадках, коли амортизаційні фонди витрачаються не за призначенням, то з цих підприємств необхідно збирати податки як з прибутку, а можливо, ще більші. Але чи допоможе це в нашому суспільстві, де на ментальному рівні закладено звичку: чим більше нас притягують, тим більше ми знаходимо обхідних варіантів.

Проте, чи можна тільки нагайкою коñей підганяти? Мабуть, ні. Потрібно їх ще й вівсом годувати. Отак і з промисловістю. Особливо з машинобудуванням, де спостерігається різке погрішення структури основних виробничих фондів за віком, як пасивних, так і активних. В умовах, коли незадовільно забезпечується навіть просте відтворення основного капіталу, сприятливі зміни у сфері інвестицій у машинобудуванні, які, можливо, зафіксує статистика, не повинні призводити до помилкових поглядів і вселяти нездійсненні надії, тому що для розширеного відтворення основних фондів необхідне негайне різке збільшення витрат. Крім того, найближчим часом природно, можливе значне скорочення введення нових основних фондів, що ще більше прискорить ста-ріння виробничого апарату. Адже добре відомо, що вивільнення старої техніки (особливо у такій кількості, як на вітчизняних підприємствах) являє собою ще одну особливу проблему. Тим більше, що держава, на жаль, питання ліквідації зношеної обладнання і залишкових виробничих потужностей залишає без уваги.

Комплекс аналізованих проблем, що являють собою найбільший тягар мало-ефективних виробничих засобів праці, негативно позначається на ще одному показникові, який визначає інвестиційний потенціал і суттєво впливає на результати інвестиційної діяльності підприємств, – інвестиційній привабливості підприємства як для зарубіжних, так і для вітчизняних інвесторів. При цьому вкрай необхідним є критерій конкурентної спроможності підприємства в усіх його стратегічних напрямках діяльності, оскільки будь-який напрямок буде успішним у майбутньому за умови, що підприємство займає або займе найкращу позицію в ринковому середовищі та матиме оцінені, підтвердженні тим же ринком конкурентні переваги. Мабуть, не буде заперечень, якщо до сукупності критеріїв оцінки конкурентної спроможності ми віднесемо масштаб підприємства та ступінь вертикальної інтеграції, рівень інвестиційної діяльності, накопичений досвід і наявні знання щодо одного з основних напрямків діяльності, зв'язки між усіма напрямками діяльності, здатність підприємства використовувати досвід чи знання в інших бізнес-методах, чинники морального зносу основних фондів та його швидкість, географічне розташування структурних підрозділів за напрямками діяльності, інвестиційну діяльність у часовому розрізі та термінах реалізації інвест проектів, правове забезпечення на рівні держави, регіону та нормативно-методичне забезпечення системи корпоративного управління. Формування цих визначень здійснюється, виходячи з основних аналітичних характеристик конкурентного контексту, і зводиться до розміщення ресурсів підприємства в такий спосіб, щоб різні етапи виробничої діяльності, у тому числі інвестиційної, були збалансовані, ефективно доповнювали один одного та забезпечували загальний синергійний ефект.

Проблемно-концептуальне бачення шляхів створення нового механізму оперативного управління діяльністю промислових підприємств на базі визначення інвестиційного потенціалу суттєво змінює вимоги щодо промислової політики держави в цілому. Взяти хоча б машинобудівний комплекс України. До нього сьогодні став-

ляться вимоги, які в загальному підході полягають у зміні організаційно-технологічної основи його структури як у цілому за галузями, так і кожного, окрім взятого підприємства. Сутність цих змін полягає:

- у скороченні терміну перебування на виробництві продукції, що виробляється, і вдосконаленні технологій цього виробництва;
- збільшенні номенклатури матеріалів, які використовуються, та відповідній зміні технологій їх використання;
- збільшенні кількості комплектуючих елементів у продукції, що випускається, а також типів (модифікацій) самої продукції;
- підвищенні вимог щодо якості, дизайну та надійності продукції в процесі повного життєвого циклу;
- скороченні терміну введення нової продукції у виробництво (zmіни на нову модель).

Таке виробництво, що відповідає цим вимогам, повинне випускати продукцію, яка має зовсім інший статус: менш довговічна, більш складна для виробництва, різновідніна і більш дорога. При цьому слід враховувати, що замовлення споживачів стають все більш дрібними, короткотерміновими і більш специфічними у використанні. Все це потребує принципово нової стратегії виготовлення, яка дозволяла б повністю ліквідувати причини, що з'являються внаслідок негативних явищ щодо невідповідності виробництва попиту споживачів.

Звідси випливає найважливіша з першочергових проблем машинобудівного комплексу України – структурна перебудова виробничих процесів за галузями від короткострокового до довгострокового стратегічного бачення. Така, орієнтована на майбутнє, стратегія виробництва зобов'язана забезпечити можливості функціонування матеріальних потоків на основі теорії логістики, врахування характеру продукції, що випускається, та змісту замовень споживачів, мати безперервний характер і містити мінімальний поділ праці, а також оптимальну комплектацію продукції, що випускається, та можливості миттєвого реагування на зміни в навколошньому середовищі ринкових відносин та попиту споживачів.

Природно, що зміни стратегій виробництва потягнуть за собою і зміни в струк-

турі виробництва як в цілому суспільного, так і виробничих процесів за галузями, основними чинниками яких повинні стати новітні технології – базові, інформаційні й організаційні в управлінні. Такий підхід дозволить створити машинобудівний комплекс держави з новими якісними характеристиками, який буде спроможним оперативно реагувати на зміни ринкових стратегій, попит споживачів і державні замовлення.

Аналогічний стан і в інших галузях матеріального виробництва. У зв'язку з цим бажаною є розробка державної рено-ваційної програми, яка передбачала б ліквідацію застарілих і зайтих засобів праці. А зупинити негативні процеси або відтворити ті, що пропонуються, можна лише за наявності стану, коли на зміну державі як анонімному інвестору, а іноді і як донору приватного капіталу, прийде і пустить коріння новий агент ринкових відносин – державний капітал, який буде діяти за законами підприємництва, керуючись як критерієм максимального прибутку, максимальної вигідності та надійності, так і інтересами перспективних галузей матеріального виробництва і структурної перебудови економіки в цілому. Можливо, що саме такий підхід дастє можливість покінчити з безутішним станом державної власності, яка стала джерелом збагачення кого завгодно, але тільки не держави як інвестора.

Звичайно, для того, щоб зберегти матеріальне виробництво, витримати іноземну конкуренцію, збільшити кількість робочих місць і в цілому зберегти потенціал України як великої індустріальної держави, необхідно в найближчі роки здійснити витрати на технічне переозброєння, реконструкцію, відновлення основного капіталу і розвиток діючих підприємств, не те що великі, а навіть неймовірні для України – 115 трлн грн у цінах сьогодення. Це буде означати, що черговий етап якісного оновлення основного і змінного капіталу закінчився.

Але якщо держава буде продовжувати таку політику, при існуючій структурі виробництва і системі виробничих і майнових відносин, великий зовнішній заборгованості, розв'язати цю проблему практично неможливо.

У широких колах підприємців давно визріло розуміння, що однобокими монетаристськими підходами неможливо керувати багатогалузевою і великомасштабною економікою України. Необхідно скоригувати орієнтири економічної політики, знайти оптимальне для України співвідношення державного управління економікою з ринковим саморегулюванням. Можливо, свідомо податися від повзучої до відкритої інфляції, короткостроковий спалах якої можливий внаслідок першочергових високих витрат на інвестиційні цілі. Ale і вони дадуть доволі високий економічний ефект, якщо доходи від інвестицій будуть використовуватися на розвиток виробництва. При цьому, звичайно ж, можливі гарантії і від фондів, що ще збереглися, – велика кількість виробничих потужностей, що потребують модернізації, конверсія оборонних підприємств, високий ступінь готовності незавершеного будівництва та ін. Ale не слід забувати, що запобігти вилученню капіталу і доходів під час масових державних витрат сьогодні можуть лише державні підприємці та промисловці. I не треба цього боятися, за ефективним державним капіталом потягнеться і приватний, який уже теж має інвестиційний капітал. A потім, державний капітал не може існувати довічно. Прискоривши виробництво, він може частково або повністю вийти з матеріальної сфери, продаючи свою частку власності приватним підприємцям. I саме цим держава поверне і навіть збільшить свої фінансові ресурси, що виправдає тимчасовий інфляційний стрібок.

Державна інвестиційна політика, як показують дослідження, у своєму становленні і розвитку не повинна орієнтуватися тільки на підтримку ефективних виробництв і підприємств, ліквідацію відсталих підгалузей. У неї інші загальнодержавні проблеми, розв'язання яких не завжди пов'язане з отриманням прибутку. I якщо це не так, а в нашій країні, дійсно, це не так, то, звичайно, нашему промисловому комплексу і довелося зіткнутися з фактом виникнення проблем, з якими не стикалася практика жодної країни: галузевих і територіальних диспропорцій в економіці загалом держави, зникненням цілих галузей, промисловим занепадом цілих тери-

торій, порушенням цілісності народного-господарського комплексу. Сьогодні навіть академічна наука не знає, які ж визначення нам потрібно застосовувати у своїх практиках: народного-господарський комплекс, державна економічна система чи ще щось. При цьому кожен розуміє, що без народного-господарського державного комплексу не може бути і економічної системи держави.

При цьому вчені розуміють, що державна інвестиційна політика повинна орієнтуватись на випуск конкурентоспроможної продукції і, звичайно, на високі новітні технології у всіх галузях і виробництвах, створення, придбання і освоєння яких можливі лише за відповідного фінансового і науково-технічного забезпечення з боку держави на основі виробничих активів, що є в її розпорядженні. I звичайно, більшість конкретних технологічних напрямків інвестування всім добре відомі, і всім відомо, який вони дадуть прибуток, – вони чітко визначені у всіх державних програмах структурної передбудови. Ale, на жаль, владні державні інститути спрямовують зусилля на селективну інвестиційну політику, яка сьогодні визначається тільки прагненням скоротити державні інвестиції, особливо в промисловому комплексі. Економічна політика держави в цілому стимулює процес деіндустріалізації країни, погріщення галузевої структури.

Вихід один – у підвищенні ролі держави як в господарстві країни в цілому, що є основою державної політики високорозвинутих країн, так і на тих підприємствах, де держава є повним або частковим власником, у формі значного збільшення державних капіталовкладень. Дивуватись нічому – це важіль прямої дії на виробництво, яке всі вже визнали основою економічного благополуччя народу. Решта важелів побічні, в тому числі податки і ціни, соціальна сфера і пенсійні проблеми. Забезпечуючи чи позичаючи суб'єктам ринку необхідні кошти, держава може перетворити свої інвестиції у самозростаючий капітал, що закріплюється за конкретними підприємствами, які повинні знаходити шляхи свого розвитку і приймати рішення, адекватні поки що безладним ринковим відносинам.

Звичайно, для посилення ролі держави в стабілізації ресурсного забезпечення економічного зростання необхідно також скоригувати правову базу узгоджувально-го, а в деяких випадках і примусового включення в процес виробничого накопичення власних коштів підприємств усіх форм власності, особливо амортизації і прибутку.

Мова не йде про нове одержавлення економіки через коригування на рівні держави виробничо-господарського комплексу і про припинення процесів роздержавлення і приватизації. Ми виходимо з того, що держава як господарюючий суб'єкт повинна ним бути, на противагу бачення її як коригуючого органу. Вона, як правило, поступається приватному підприємству і через це повинна бути присутньою в економіці в обмежених масштабах і саме там, де вважається доцільним, виходячи з конкретних економічних чи інших розрахунків. Проте необхідно повною мірою цілеспрямовано використати недіючий потенціал держави як власника підприємств промислового комплексу (часткового чи повного), а також можливості держави при проведенні економічної політики. Не варто розраховувати їй на приватний капітал, допомогу МВФ та ринкові відносини без активної участі держави у подоланні наявних труднощів і сприянні виходу з глибокої економічної, політичної і соціальної кризи, в якій Україна борсається понад десять років. У той же час, коли накреслиться реальне економічне зростання на базі здійснення позитивних перетворень в народногосподарському комплексі, тоді їй настане час згортання деяких напрямків державного регулювання економіки. Але ніяк не раніше.

Сьогодні все більше й більше усвідомлюється безперспективність безоглядної ставки на вирощений державою і тепер зникаючий з виробництва приватний капітал. Але ніхто цього не хоче визнавати, а держава не наважиться дати «зелене світло» державному капіталу, зробити його в нових умовах господарювання повноправним ринковим суб'єктом.

Не можна заперечувати, що сьогодні створено чимало інститутів і підписано багато Указів Президентом, в яких йдеться, перш за все, про нові форми взаємовід-

носин між державою і керівниками підприємств, про заснування інститутів представництва держави в акціонерних товариствах, де частково зберігаються державні права на майно. Звичайно, вони не передслидують цілі державного управління економікою в цілому, в них не ставиться і більш вужче завдання – створити передумови для ефективного контролю за державним капіталом з боку державних інститутів. Але і цільова функція не окреслюється, бо відсутня чітко сформульована мета, на яку повинні орієнтуватися і керівники державних підприємств, і державні представники в акціонерних товариствах. У зв'язку з цим виникає питання: як мають формуватися інвестиційна політика державних підприємств і акціонерних товариств, визначатися рентабельність витрат, основного і оборотного капіталу, розроблятися стратегія оновлення продукції і технологій, виконуватися науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи, вирішуватися проблеми ціни, оплати праці і багато інших? Це не прості проблеми – вони завжди вирішуються в повсякденній роботі адміністраторів, менеджерів і власників фірм у зарубіжних країнах.

На жаль, у згаданих вище документах нічого не говориться про розвиток ринкових відносин за участю державного капіталу, а керівники державних підприємств і представники держави в акціонерних товариствах розглядаються не як державні підприємці, а як державні службовці або наймані працівники у держави. За своєю суттю вони повинні і можуть бути дійсними підприємцями, яких держава забезпечує капіталом, залишаючи за ними право розробки конкретних напрямків науково-технічної та інвестиційної політики з урахуванням прибутковості того чи іншого виду діяльності, визначати структуру, асортимент і ціну продукції, виходячи з приватних і державних інтересів.

Інституалізація державного капіталу як потужної підприємницької сили суттєво збільшить імовірність прийняття ефективних господарських рішень без стихійного роздержавлення і розбазарювання національного надбання.

Отримано 20.01.2009